

M. Nagy Ilona – Szilágyi Ilona

A klasszikus nyelvek (óhéber, ógörög, latin) oktatása régióinkban – igények és lehetőségek a köz- és felsőoktatásban

A Debreceni Akadémiai Bizottság (DAB) *Klasszika-filológiai munkabizottsága* 2015. szeptember 19-én rendezett a fenti címmel tudományos tanácskozást a DAB székház Holló László termében, amelyen a Debreceni Egyetem (DE) és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem (DRHE) témában illetékes oktatói, valamint a megye, illetve részben a régió középiskolaiban tanító latintanárok vettek részt. A „három szent nyelv” mai oktatásáról eszmét cserélni egyrészt azért időszerű, mert e nyelvek – köztük legközvetlenebbül a latin – akkor tudják hagyományos iskolai szerepüket, a nyugati civilizáció alapjainak közvetítését betölteni, ha tanításuk-tanulásuk célját és módszereit mindenkori életünk igényeihez igazítjuk. S a résztvevők mindannyian elkötelezettek ebben. Másrészt külső okok is kényszerítenek számvetésre a magunk helyzetéről. Amint az utóbbi időben több jeles szakember is megfogalmazta,¹ a klasszikus nyelvek oktatása az 1990-es évek felfutása után mai oktatási rendszerünkben drasztikusan visszaszorult, sőt drámai hanyatlásnak indult. Ez általában igaz a mi régióinkra is, bár ezt a debreceni klasszika-filológiai doktori képzés tevékenységét és annak hátterét, illetve a tudományág gazdag helyi tradícióit bemutató körkép hét évvel ezelőtt még nem jelezte.² A tanácskozás mottójaként feltett kérdés mindenesetre arra utalt, a probléma kikerülhetetlenül jelen van mai életünkben is: *Non vitae, sed scholae...??* – Nem az életnek, hanem az iskolának (ti. tanulunk)?

¹ Kell-e a latin? Kerekasztal beszélgetés a magyarországi latintanításról. Moderátor: Balogh Mihály. *Könyv és Nevelés* (elektronikus folyóirat) XI. évf., 2009/1. (http://epa.oszk.hu/01200/01245/00041/latin_0901.htm); Karsai György: A klasszika-filológia helyzete a hazai felsőoktatási intézményekben: egyetem, főiskola, alap- és osztatlan képzés, 1990–2012. *Ókor* 2013/2: 46–48.; Simon Attila: Bezáródás és kinyílás: az ókortudomány egysége és sokfélesége. *Ókor* 2013/2: 38–45.; Vita a hazai ókortudomány helyzetéről. Takács László, Horváth László és Ritoók Zsigmond hozzászólásai. *Ókor* 2013/2: 49–53.

² Havas László: A klasszika-filológiai műhely tevékenysége a Debreceni Egyetemen. *Debreceni Szemle* 2009: 96–110.

A rendezvényt Biczóné Porcsin Judit, Burai Erzsébet a Tóth Árpád Gimnázium tanárai, valamint e sorok írói, M. Nagy Ilona, a DAB Klasszika-filológiai munkabizottság titkára és Szilágyi Ilona, a DE Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziumának ny. latin vezetőtanára készítették elő; az ülés elnöke Takács Levente, a DAB Klasszika-filológiai munkabizottságának elnöke volt, a vitákat M. Nagy Ilona és B. Porcsin Judit vezette.

Először gyakorló középiskolai tanárok mutatták be kutatómunkájukat a klasszika-filológia valamely területéről. Burai Erzsébet *Theodóros Prodromosról, az ógörög szerelmi regény bizánci megújítójáról* beszélt, megvilágítva annak lehetséges irányát, ahogyan a műfaj antik hagyományai más környezetben tovább formálódhatnak. Kiss Sebestyén, a debreceni Péchy Mihály Építőipari Szakközépiskola tanára *Antik erények keresztény köntösben* című előadásában az idősebb Arnobius és a Kr. u. 4. századi latin nyelvű apologetikus irodalom viszonyát elemezte újszerű módon. Restás Attila, az ózdi József Attila Gimnázium tanára *Hogyan látták Magyarországot a kora újkorban?* címmel Paczoth Ferencnek *Oratio in laudem Hungariae patriae* című, 1617-ben Wittenbergben megjelent, Magyarországot dicsérő beszédét mutatta be, melynek szövegét a kutatás eddig nem ismerte. Az előadók beavatták a hallgatóságot abba is, miért választották doktori (PhD) dolgozatukban az adott téma kutatását, s szövegeket terveikről. Ugyanakkor szóvá tették, méltánytalannak tartják, hogy az ilyenfajta, tudományos publikációkkal is dokumentált kutatómunkával nem lehet a „Kutató tanár” címre pályázni.

A következőkben a résztvevők előbb a gimnázium, majd a felsőoktatás szintjén azt vitatták meg, hogy vajon értéknek vagy haszon nélküli dolognak számít-e ma klasszikus nyelveket tanulni. A szervezők előzetesen kérdőívet küldtek minden olyan intézménybe, ahol a szóban forgó klasszikus nyelvek valamelyikét jelenleg tanítják, illetve minden ebben érintett kollégának. A közös gondolkodás igényét jelzi, hogy mindenhol válaszoltak is ezekre. A közoktatásból összesen mintegy húszan: kilenc gimnáziumból és egy általános iskolából – több gimnáziumból ugyanis két, három, esetleg négy szaktanár közösen adott választ –, a felsőoktatásra, illetve a középfokú szaknyelvi oktatásra vonatkozóan pedig tizennyolcan válaszoltak. A beszélgetés, illetve a vita az így kirajzolódó, leginkább aktuális kérdésekre irányulhatott.

Mindenekelőtt azt kellett számba venni, hogy melyek azok a gimnáziumok, iskolák, amelyek közül ma a közelünkben a klasszikus latin nyelv tanulása iránt érdeklődők választhatnak. Ezek Debrecenben a Tóth Árpád Gimnázium, a Medgyessy Ferenc Gimnázium, a Református Kollégium Gimnáziuma, a Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium, a Dienes László Gimnázium, valamint a berettyóújfalui Arany János Gimnázium és a hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium. Részben vonzáskörzetünkbe számíthatjuk a szolnoki Tiszaparti Katolikus Gimnáziumot is. A közelmúltig tanítottak még a hajdúnánási Körösi Csoma Sándor

Gimnázium nyolc osztályos képzésében is, de miután ezt a formát ott megszüntették, a latint be tudták iktatni előbb a szociális, majd az idegenforgalmi szakképzésükbe. A Svetits Katolikus Gimnáziumban pedig megoldották, hogy – a tantárgy megszűnése után – önállóan foglalkozzanak a latin iránt érdeklődő néhány tanulóval. Külön említést érdemel a balmazújvárosi Általános Iskola, ahol húsz éve működik sikeresen latin szakkör Melkóné Riba Éva tanárnő vezetésével úgy, hogy a résztvevők osztályzatot is kapnak. Ez elősegítheti, hogy a gimnáziumban a diák tudatosan válassza a latin tanulását. A jó példák mellett sajnos nem hallgathatjuk el, hogy az ezredforduló óta a latin tanítása – az országos tendenciához hasonlóan –, nálunk is lényegesen visszaesett, több gimnáziumban megszűnt. Jelenleg megyénkben összesen körülbelül félezer diák tanul iskolai keretekben klasszikus latin nyelvet.

A szaktanárok a legfőbb problémának azt ítélték, hogy a központi oktatáspolitikai elismerni látszik ugyan a latin tantárgy kompetenciaképző szerepét a kultúra számos területének – s itt a mai kultúráról van szó – megértésében (vö. NAT, Kerettantervek), e feladatok megvalósításához viszont a tantárgy nem kap elegendő támogatást. Sajnos, egyre nagyobb gond a gimnáziumi latin nyelvi csoportok indítása. Mivel az általános iskolából jövő tanulók általában nem ismerik a latin nyelv és kultúra szerepét mai művelődésünkben, a kollégák iskolájuk honlapján, nyílt napok rendezvényein, pályaválasztási kiállításokon igyekeznek bemutatni tanulásának előnyeit. Jóval hatékonyabb motivációt jelentene azonban, ha legalább azokon a karokon és szakokon, ahol a latin tanulása követelmény, az egyetemre jutás feltétele lenne a latin nyelv bizonyos szintű ismerete (hasonlóan az ausztriai Latinumhoz), vagy többletpont járna a latin érettségéért, mint néhány évtizeddel korábban. Ma a gyakorlatban szinte csak az igazgatók támogató szemléletén és a szaktanárok meggyőző erején múlik, hol tud sikeresen fennmaradni a latintanítás. Természetesen az iskola belső hagyománya, vagy párhuzamos szakképzési profilja sokat segíthet ebben. Fülöp Judit, a Dienes Gimnázium tanára például kiemelte, iskolája büszke arra, hogy az alapítása óta eltelt ötven év alatt folyamatos náluk a latin tanítása. A tanácskozási egyetértettek Németh Béláné Horváth Margittal, aki szerint el kellene érni: a tiszta profilú gimnáziumok rangjához tartozzon hozzá, hogy náluk lehet latint tanulni. S végre jó lenne elérni: legyen évente egy „görög–római kultúra napja”, hogy az emberek többet halljanak és tudjanak a klasszikus kultúra értékeiről, azok napjainkban is érvényes hatásáról.

Többen kiemelték a latintanulás lélektani-pedagógiai vonatkozását is: egyrészt a kiemelkedő, otthonról is motivált tanulók választják, akik sokoldalú műveltségre törekszenek, s ilyen példát mutatnak társaiknak, másrészt esélyt, sőt sikerélményt ad azoknak, akik a beszélt idegen nyelvekben nem ügyesek (kár tagadni, vannak ilyenek!), de a kulturális ismeretekre fogékonyak. Szó esett még a latinoktatás ma leginkább korszerűnek, hatékonynak bizonyuló eszközeiről. A

kerekasztal résztvevői egyetértettek abban, hogy az itteni tankönyvszerzők – N. Horváth Margit, Szilágyi Ilona – országosan használt korábbi munkái (a négy-, illetve a hatosztályos gimnáziumok számára) a mai igényeket is kielégítik. Hangsúlyozták még, törekszenek arra, hogy a tárgy mindig a mai élethez kapcsolódva jelenítse meg az ókori civilizáció jelenségeit. Elég például a reklámok, márkanevek, cégnevek világára pillantani. Biczóné Porcsin Judit és Burai Erzsébet az ún. „digitális bennszülött” korosztályt megszólító témára (pl. ki a hős?) mutattak be néhány saját kidolgozású digitalizált tananyagot. Számos javaslat hangzott el a módszertani megújulás érdekében: sürgető lenne digitális tananyagok kidolgozása, hasznos lenne egy olyan portált működtetni, ahol a latintanárok megoszthatnák egymással saját készítésű tananyagaikat, módszertani ötleteiket, Vatai Judit pedig jónak tartaná, ha az országos versenyekkel egyidejűleg *workshop*ot rendeznének a tanárok számára.

A beszélgetés a versenyek motiváló erejére is kitért. A három évtized óta sikeres megyei latin verseny – amelyet nyelvi és kulturális feladatokkal a latintanárok évente öntevékenyen szerveznek –, továbbá az országos versenyek nemcsak a versenyzők, hanem a drukkoló osztály- és iskolatársak számára is ösztönzőek. A Cicero szülővárosában, a mai Arpinoban rendezett nemzetközi latin versenyre kijutók külön tiszteletet vívtak ki társaik között és ösztönzést adtak a latin tanulásának is. Az utóbbi öt évben négy debreceni diák volt ennek részese: Herczegh Viktória Laura, Kustár Zsófia (Szilágyi Ilona tanítványai), Módis László (Mikó Gyula tanítványa), Pap Renáta (Biczóné Porcsin Judit tanítványa), továbbá a tartalékkeret tagja volt Koncz Eszter (Kocsis Márta tanítványa). Elismeréssel említették a megyei versenynek számos alkalommal otthont adó Medgyessy Gimnáziumot, illetve Fekete József igazgató urat a szíves fogadtatásért, a felajánlott jutalmakért. A kollégák azonban jelezték aggodalmukat is: a latinul tanulók létszámának csökkenése veszélyezteti a helyi verseny létét.

A klasszikus nyelvek tanulásának a szerepe más a felsőoktatásban, mint a gimnáziumban. Már nem az általános műveltség, hanem a választott szakma alapozását szolgálja. Ennek megfelelően a hallgatók általában speciális szaknyelvi változataikkal ismerkednek meg olyan mértékben, amit képzésük igényel: van, ahol a szöveg olvasása, megértése a cél, máshol inkább terminusokat és nyelvtani alapokat tanulnak. A legfontosabb motiváló erő a tanulásra a szakmai igény. Általános volt a vélemény: ha a diák ezt érzékeli, akkor elfogadja, sőt szívesen tanulja a hébert, a görögöt vagy a latint. Emellett azonban a tapasztalat szerint itt is nagy szükség van arra, hogy a nyelvtanár a maga eszközeivel is megerősítse ezt a kapcsolódást. Ennek formáiról is esett szó. Takács Levente emlékeztetett rá, hogy a motiválásra igen hasznos módot látunk – a szakmai felhasználáson túl – a történelem szakos képzés esetében: a diploma nyelvi követelménye a latinból tett állami nyelvvizsgával is teljesíthető. E tanácskozáson is feltették a már az illetékesekhez is többször – s eddig eredménytelenül – eljuta-

tott kérdést: vajon legalább néhány más humán szak (magyar, néprajz, de akár modern nyelvek) miért nem követheti ezt a példát?

Az ókori „három szent nyelv”, az óhéber, az ógörög és a latin régióinkban ma csak a református teológiai képzésben van együtt jelen (DRHE). Balog Margit, Németh Áron és Mikó Gyula számoltak be arról, hogy igen magas óraszámokban készítik fel a hallgatókat a Biblia eredeti nyelvű, valamint latin szövegeinek megértésére, magyarázatára. Két klasszikus nyelvet, a latint és az ógörögöt a latintanári képzés (DE BTK) kíván meg, ahol a görögöt a római kultúra forrása-ként tanulják. A legszélesebb spektrummal a felsőoktatásban *szaknyelvként* is a latin van jelen. Számos egyetemi és főiskolai képzésünkben is megtaláljuk: mint *egyházi* latint (DRHE), *egyházzenei* latint (DE ZK), a bölcsészeknek szóló ún. *bölcsész* latint (DE BTK, történelem, olasz, francia szakokon, illetve NyF), *jogi* latint (ÁJK), *egészségügyi* latint, továbbá differenciáltan az orvosi, gyógyszerészi és különböző egészségügyi szakdolgozók igényei szerinti változatokban (DE ÁOK, EK, FOK, GyTK, NK). Az egészségügy a leginkább kiterjedt terület, amelyben a latin tanítása nemcsak a felső-, hanem a középfokú szakoktatásban is jelen van (Dienes László Gimnázium, Abigél, Discimus, Diószegi Sámuel Szakközépiskolák). A legújabb igény latin ismeretekre az idegenforgalmi képzésben jelentkezett: a turisztikai latin oktatása – országosan és nálunk is – most van alakulóban (a Kodolányi Főiskola kihelyezett tagozatán Debrecenben, a Kőrösi Csoma Sándor Gimnáziumban Hajdúnánáson). Tananyagának, követelményeinek tartalmi problémáit Fehér Zsuzsanna és Móré Tünde vetette fel. A pusztaseregszemle is jól mutatja a szakmai képzések ez irányú széles igényeit, s öröndetes, hogy új képzések ezeket tovább bővíthetik. A különféle szakmai képzések keretében régióinkban évente összesen körülbelül 1000–1200 fő találkozik a latin nyelv egy-egy szeletével. E létszám több mint felét az egészségügyi képzések töltik ki. Az óhéber és az ógörög nyelvvel körülbelül 40–50 fő ismerkedik. Havas Lászlóné szövegére, hogy a természettudományi képzésekből a reformok során kiszorult a latin, amely régebben választható volt. A szakmai képzés sokszínűsége, az új képzések bevezetése kihívást jelent a latintanárok számára is. Néhány szerencsés területen (pl. jogi, teológiai) a szakmai latint (hébert, görögöt) oktató tanár egyben az adott szakma művelője is. A két oldalról való motiválás előnyeiről Pete László, a DE Olasz tanszékének vezetője beszélt. Takácsné Tóth Emőke pedig arról osztotta meg tapasztalatait, hogyan készült fel latin–angol szakosként a gyógyszerészi szakspecifikus tankönyvek megírására a magyar és az angol nyelvű képzés számára. Egyébként többféle képzésben használnak helyi szerzők (például Kustár Zoltán, Szabadi István, Répás László, Takácsné Tóth Emőke) által írt tankönyveket, ami bizonyítja a helyi szakemberek ez irányú elkötelezettségét is. Máshol „csak” a központi tankönyv anyagát igazítják a helyi képzés kívánalmaihoz. Az e-tanulás formáival a klasszikus nyelvek oktatásában is élnek, a hallgatók például okos-telefonra tölthetik a héber hangfájlo-

kat, s több karon az egyetemi moodle-rendszeren érhetik el a nyelvi tananyagot. A fiatalabb tanárnemzedéknek külön tanulságos volt Török Zsuzsanna beszámolója az egészségügyi szakképzésben folyó latintanítás debreceni történetéről, amelynek ő a kezdetektől aktív részese.

Végül a latintanár-képzés jelenlegi helyzetéről Takács Levente adott tájékoztatást. Ennek részletes elemzése ugyan nem volt célja a konferenciának, de az kiviláglott, hogy a jelenlegi rendszer – főleg a csak az egyetemi tanulmányokkal kezdett latintanulás – nem tudja az előzőekben tárgyalt feladatokhoz elegendő, alkotóképes tudással ellátni a hallgatókat. A szakmai képzések nyelvi igényeihez való alkalmazkodás is alapos tudást igényel. A mi régióink szükségleteit – a korábbi évtizedekben szokásos módon – továbbra is évi három–négy hallgató magas szintű képzése biztosítaná. Arra is szükség lenne, hogy a latin szak többféle párosításban legyen választható. Tóth Orsolya véleményét, hogy a középiskolai latin oktatás megerősítésén kellene munkálkodni ahhoz, hogy ismét nagyobb számban legyenek latin szakos hallgatók, és eredményesebb legyen a felsőoktatásban latintanuló hallgatók képzése, egyetértés fogadta.

A szimpózium kedves és egyben tiszteletet keltő pillanatai voltak, amikor Németh Béláné Horváth Margit ny. vezetőtanárt (Tóth Árpád Gimnázium, Debrecen) köszöntötték abból az alkalomból, hogy harmincnál több tanítványa lett latin szakos tanárrá. Nevükben Biczóné Porcsin Judit és Burai Erzsébet (TÁG) mondott köszönetet. Méltató szavaiban Tegye Imre ny. egyetemi docens kiemelte, hogy N. Horváth Margit több mint harminc éve használt (többször megújított-átdolgozott) gimnáziumi latin tankönyvei országosan meghatározóak a latin nyelv és a klasszikus kultúra tanításában, s ez által hatása több ezer diákra, illetve több nemzedékre terjed ki. A Klasszika-filológiai munkabizottság pedig elismerően szólt arról az érdeméről, hogy régióink több latinigényes munkahelyét jelenleg olyan jól képzett szakemberek tölthetik be, akik tőle kaptak indíttatást.

A rendezvény hasznos tapasztalatsere, találkozás volt az általános iskolától az egyetemig klasszikus nyelveket oktatók számára. A résztvevők hangsúlyozták elkötelezettségüket az iskolai latintanítás ügye mellett, mert kulturális kompetenciaképző szerepét lényeges értéknek tartják ma is. Ugyanakkor a latin nyelv visszaszorulásának perspektivikus veszélyeire is felhívták a figyelmet. Ha nem sikerül megfelelő változtatásokat elérni, pár évtized múlva visszafordíthatatlanul érezheti majd hatását régióinkban is, mind az oktatásban, mind a latintanuló tudományos munkakörök terén, illetve hosszabb távon a kultúránkban.

A rendezvényt kísérő kamara-kiállításon egykori diákok latintanulásukról szóló vallomásait, helyi szerzők tankönyveit, valamint a megyei latin versenyek legszebb pillanatait megörökítő fényképeket tekinthettek meg az érdeklődők.